

Albert Mária

KI AZ ELEFÁNTCSONT- TORONYBÓL

Iulia Popovici *Elefantul din cameră* című könyvéről¹

A Iulia Popovici újságíró, kritikus és előadó-művészeti kurátor kötetének címében szereplő 'elefánt' a román nyelvben egy olyan nyilvánvaló dologra utal, amelyről, bár mindenki látja, senki sem beszél. Az olvasóban különféle asszociációkat idézhet fel a cím: először is az „elefánt a porcelánboltban” kifejezést, ami a kényes helyzetekben darabosan viselkedő személyre vonatkozik, majd a közismert történetet a vakokról, akik, mivel soha nem láttak még elefántot, és különböző részein tapogatóznak, egész más képet alakítanak ki róla, mint ami a valóság. A kényes helyzet, a kockázat és a sokféleképpen érzékelt valóság kérdései mindegyre visszatérnek ebben a független színházról szóló útmutatóban. A szerző már a bevezetőben bevallja, hogy nem igyekszik teljes, mindent átfogó képet festeni a romániai független színházról, ezért könyvét tematikusan építette fel, mintha a láthatatlan-nyilvánvaló-kényelmetlen elefántot hol az ormánya, hol az agyara, hol a füle irányából közelítenénk meg. Felidéződhet bennünk aztán a „bolhából elefántot csinál” szólás is, de nem a romániai független színházi mozgalomra vonatkoztathatóan, hiszen az – amint a bevezetőből is kiderül – igazán nagy, gazdag és sokféle. Inkább ismertsége, elismertsége és támogatottsága bolhányi, főleg a hivatalos színházi intézményeknek nyújtott juttatásokkal és lehetőségekkel összehasonlítva: a könyv szerint a 2012-ben a nemzeti kulturális alapból (AFCN) származó támogatás 0,05 százaléka.

Nagy tehát a feladat és a szükség – beszélni kell a romániai független színházról. A hallgatás megtörését nemcsak az indokolja, hogy a szerző sok ilyen próbálkozást ismer és kedvel, vagy hogy nagy érdeklődéssel fordul az új formanyelvi megoldások felé, hanem az is, hogy a felelős és döntőképes színházi emberek és kultúrpolitikusok mintha tényleg látászavarral küszködnének, mintha tényleg nem vennék észre, hogy az alternatív, underground, független zóna a színház megújulásának, sőt fennmaradásának esélyeit növeli. Bár a kötet a kolozsvári Idea Design & Print Közönségsorozatában (Colecția Public) jelent meg, a bevezető utolsó mondatában a szerző kijelenti, hogy könyvét egész biztosan nem a „széles közönségnek” szánja, hanem mindazoknak, akik „még mindig úgy gondolják, hogy az utóbbi két évtizedben semmi sem történt a román színházban, és hogy a régi paradigmák ma is ugyanúgy érvényesek”. A megváltozott kritikai szaknyelv és érdeklődés, a változó paradigmák irányítják ugyanis a szerző és a kötet olvasóinak figyelmét. És bár a szerzői szándék szerint nem a széles közönségnek készült, ez a kötet valóban

¹ Iulia Popovici: *Elefantul din cameră*. Ghid despre teatrul independent din România. (*Elefánt a szobában*. Útmutató a romániai független színházakról.) Colecția Public, Idea Design & Print, Kolozsvár, 2016.

hozzáférhető és hasznos „útmutató” az új romániai színházi jelenségek iránt érdeklődők számára, felkészültségtől vagy szakmai irányultságtól függetlenül.

A tematikus szerkesztés lehetővé teszi, hogy az olvasó több nézőpontból közelítsen a témához, és fokozatosan ismerje meg a független színházi törekvések különböző vetületeit.

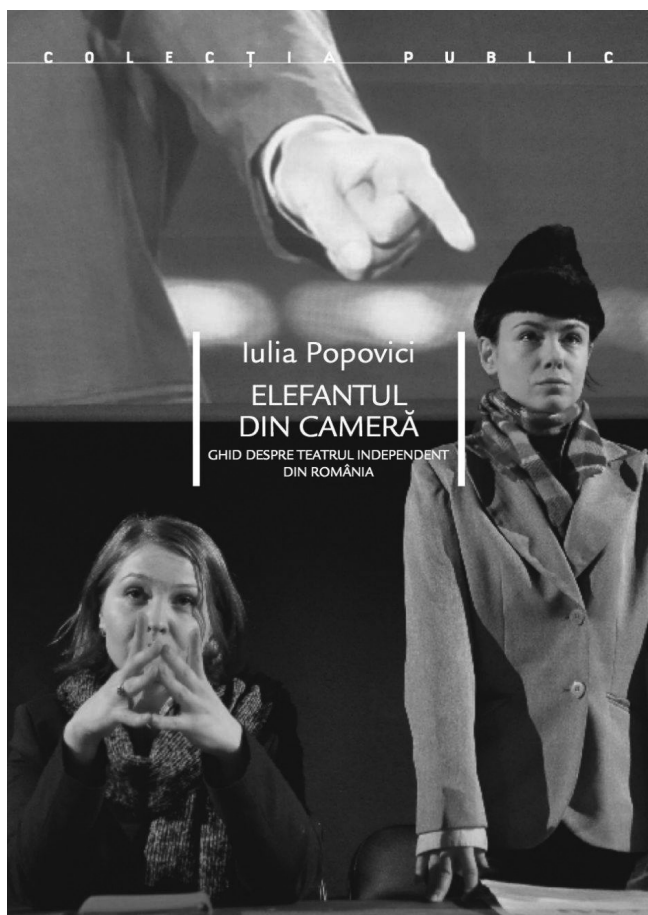
Az első fejezet a jelenségekhez köthető fogalmakat és elnevezéseket, meghatározásokat és alkotói módszereket tárgyalja. Váltakoznak benne az elméleti és történeti részletek a romániai színházi valóság néhány esetének ismertetésével (ilyen például a Kolozsvári Állami Magyar Színház és a DramAcum együttműködésében készült, a verespataki bányafejlesztésről szóló projekt, vagy a Bukaresti Nemzeti Színház G9 című, fiatal alkotóknak szánt programjának története), miközben a szerző igyekszik nemzetközi kontextusba is ágyazni a romániai elméleteket és gyakorlati kezdeményezéseket. Alternatív, underground, kísérleti vagy független – az új színházi próbálkozások sokfélesége, a funkciók és alkotói szándékok változatossága megnehezíti a szigorú rendszerezést. A szerző a közös nevezőt – a művészi és anyagi kockázatvállalás mellett – a mindennapi valóság iránti érdeklődésben találja meg, és a kötet további fejezetei is ezt a szempontot követik.

A második fejezet a romániai professzionális művészek státusát tárgyalja, kiemelt figyelmet szentelve a színházi alkotóknak. A megközelítés részben praktikus: a törvények és törvénymódosítási kezdeményezések, valamint a kérdés körül kialakult társadalmi vita vonalát követi. Fontos azonban változó világunk művészet- és művészfelfogásának általánosabb kérdése is: mit kezdünk ma a művészekkel, és mit kezd a művész a világgal? Elefántcsonttoronyban marad (nahát!), vagy elhiszi, hogy alkotásával konkrétan megmutathatja és befolyásolhatja a társadalmi folyamatokat?

A következő fejezeteket a színház és a valóság közötti viszony iránti érdeklődés szervezi: a dokumentum- és verbatim színházzal, a művészi jellegű társadalmi beavatkozás különböző formáival és alkotói stratégiáival foglalkozik a szerző, újra figyelembe véve a romániai jelenségek nemzetközi vonatkozásait is. Felmerül a kérdés, hogy a független projektek a kőszínházak előszobái vagy a tehetség melegágyai, de ennél talán fontosabb az a szerző által sugallt lehetőség, miszerint együttműködés alakulhat ki a független és a hagyományos formák között.

A valóság dramaturgiájának elméleti és gyakorlati kérdéseit alkotói hitvallások (Gianina Cărbunariu, Bogdan Georgescu és mások), esettanulmányok és vázlatos előadás-elemzések egészítik ki a harmadik fejezetben, melyet kiemelt előadásokról készült fotósorozat követ.

A dokumentarista színház valóságértelmezésének egy egész fejezetet szentel a szerző, melyben a színházi és a mindennapi valóság összefonódásának hatásmechanizmusait tárgyalja, olyan példák segítségével, mint az Ana Mărgineanu és Radu Apostol által létrehozott *Foamea noastră cea de toate zilele* (*Mindennapi éhségünk*) vagy a *Tipografic majuscul* (*Nyomtatott nagybetű*) Gianina Cărbunariu rendezésében. Az ilyen típusú alkotásokban

működtetett különböző rendezői stratégiák tárgyalása kapcsán az olvasó az új román színházi generáció jelentős alkotóival ismerkedhet meg, akiket a szerző „a közelmúlt függetlenségének generációjaként” emleget, beismerve egyúttal, hogy felsorolása nem teljes, hiszen máris itt vannak az új technológiákat bátran alkalmazó még fiatalabbak, akik például a videojáték valóságalkotására építik előadásait (Catinca Drăgănescu).

És ha már generációkról van szó – a következő, ötödik fejezet a román dokumentarista színház genealógiájával foglalkozik. Milyen hatások és késztetések vezettek a különböző alkotói módszerek és csoportok kialakulásához, és honnan eredeztetik az alkotók az újító, kísérletező próbálkozásokat? Erre a kérdésre keressük közösen a választ, hiszen az olvasó nem kinyilatkozató tisztázást kap kézhez, hanem adatokat és személyes alkotói vallomásokat, melyek ismeretében eligazodhat a terepen.

Nincs egyetlen érvényes elmélet vagy módszer a dokumentarista színházi előadásokban játszó színészek számára sem, derül ki a hatodik fejezetből. „A szereplő szeme láttára játszani” – mondja a fejezetcím, és valóban, ha az előadás egy olyan társadalmi csoport helyzetéből építkezik, akik később beülhetnek nézőként az előadásra (például a bukaresti visszaszolgáltatásokról és kilakoltatásokról szóló *Rahovanonstop*), a színész szerepépítő munkája és játéka másképp szerveződik, az etika és az empátia új dinamikája működik. A fejezetben számos fontos román színészt idéz a szerző, akik előadásaikról és szerepeikről vallanak, így belső szempontú és személyes mozaik alakul ki a közelmúlt valóságból építkező román színházi projektjeiből.

A tematikus fejezetek kiegészítéseként 2003 és 2016 között bemutatott romániai dokumentarista és para-dokumentarista színházi előadások listája következik. A para-dokumentarista színház (teatru para-documentar) kifejezés is jelzi, hogy képlékeny és kevésbé rögzült fogalomrendszerben mozgunk – jelen recenzió számára is nehéz döntés volt, hogy a *teatru documentar* magyarul *dokumentumszínház* vagy *dokumentarista színház* legyen. A bevallott és vállalt bizonytalanság és vitakészség miatt maradt a második opció. És ez a kérdező, párbeszédigényes tájékozottság az angol nyelvű összefoglalóval és a legújabb nemzetközi és román szakirodalmat tartalmazó szelektív bibliográfiával záruló kötet legnagyobb érdeme. A romániai független színház épp történik, tanúi vagyunk, és esetleg másképp érzékeljük – akárcsak a valóságot. Lehet vitatkozni tehát, útmutatónk is van hozzá; most már bátran lehet döntenie arról, hogy társként, vetélytársként vagy támogatóként közelítünk a cseppet sem félelmetes elefánthoz. A lényeg az, hogy az alkotókedv és a tehetség ne maradjon toronyba zárva.²

² A *Játéktér* 2015-ös tavaszi lapszámában egy másik hasonló témájú kötetről olvasható könyvrecenzió. Theodor-Cristian Popescu *Surplus de oameni sau surplus de idei*. Pionierii mișcării independente în teatru românesc post 1989 című könyvét Kiss Melinda recenzálta. Az ismertető interneten a következő linken elérhető : <http://www.jatekter.ro/?p=13563>. (Szerk. megj.)